

Sådan vädret är under första söndagen, blir det om våren, under den andra om sommaren och under den tredje om hösten samma år.

"Petter Katt"

/Petrus Catredatus, 22 febr. i gamla almanackan/ kastar sten i vattnet, så att isen smälter lika mycket under som över från den dagen.

K r i s t i h i m m e l f ä r d s d a g

skulle man besöka främmande kyrkor och gå dit i skjort-ärmar. Då var första metaredagen.

H a n d e l v i d k y r k a n

Min far talade om, att förr brukade de ha handel vid kyrkan efter gudstjänsten här i Viby. Det var olika sorters matvaror och även annat, ja, dekunde komma med liar från Lerbäck. I Viby var denna kyrktorgsdag på gamla kyrkbacken, som nu är Kyrkogård.

K a e k t a r n a

måste gå åt kyrkan var söndag. Kaptenen tog emot dem och gjorde några ställningssteg med dem. Rekryterna fingo sitta i sockenslugan och läsa instruktionen.

Vid midsommar kunde flickorna få reda på, vem deras tillkommande man skulle bli. Om natten skulle de gå i bara linnet fåra upp och fåra ned i en råggåker, så sk mötte den tillkommande dem. Om de under natten hade 9 sorters växter under huvudkudden, så drömde de om den blivande.

U g g l a n

troddes spå dödsfall, och hennes läte tydes: klä vitt, klä vitt.

Harugglan trodde man var en gäst, som hade den kmm formen.

L ä t e n

Slagorna lyckte man se: rock å väst å tu par vanlar.

Råget säger vid Laggaretorp: O-läcka Lagg-a-re-backe, o-läcka Lagg-are-backe.

Fröknarna Lagerhjelm på Hagaberg åkte i en gammaldags vagn med tråxlar. När de åkte bort och upp för backen, skrek vagnen så gnälligt: Ja håller aldri hel hem. Men när de åkte hemåt, och det bar utför, låt det: Då ranker sta än en gång.

finjo ligga på en särskild ~~stätt~~ del av kyrkogården i
Viby nordost om kyrkan. I det hörnet fanns inte mur om-
kring utan bara en gärdessgård. De ha sagt, att 1868 be-
gravdes först en självmördare bland andra människor.

M a j e s t ä t s f ö r b r y t a r e n

Bonden Johan Johansson från Skyberga i Hardemo
var på ett kalas vid Åsen, och han sade där, att drott-
ningen fick barn "säm e Grisasugga ". En sergeant
hörde det, anmälde honom, och han sattes i fängelse,
för majestätsbrott. Hans hustru for upp till kungen
för att be om nåd. Hon hade med sig som talesman en
bonde från Sjörs, Henrik Andersson, och han talade så
bra, att kungen lovade släppa fången, och Karl Johan
klappade Henrik på axeln och sade till honom: "Väl-
kommen tillbaka landsman." 1842 var han riksdagsman.
Hustrun ~~stod~~^{kröp} på knäna fram till kungen, och
Henrik stod i början vid dörren och förde ordet.

/Jämför saml. 1924 sid. 93 f. Man talar mycket
om detta i trakten. Har ej ännu undersökt den
historiska sanningen om dessa händelser. G. O./

lantbrukaren Per Erik Pettersson i Berga "Duv-
gården" Hardemo, omkr. 60 år gammal, inflyttad från
Hökatorp i Viby, berättade:

Grimstenen

kallas en sten, efter vilken Grimstens härad, då Viby
hör, har fått sitt namn. Den ligger på Sörby mark i Viby
strax vid gården på södra sidan av den höjd, som kallas
Sörbyhammarn /På denna höjd finnas många forngravar./
Stenen är en och en halv meter bred och en halv meter
hög och har ett hål på ett par decimeter. Den ska ha
sitt namn av att männen kastede grimorna där, när de
redo till sammankomster. /De många forngravarna gör, att
man troligen har att räkna med en forntida samlingspunkt
på detta ställe.

K y r k o r

Förr i tiden fanns det ingen kyrka mellan Ramunde-
boda och Mosås. När då resande kommo från Västergötland,
togo de nattnar den i R. och om de fingo behålla livet
för rövarene, höllo de tacksegelsegudsstjänst i M. och
tvärt om, ifall de resande kommo från andra hållet.

"Juter" voro inne i Viby med en krigshär, men "svenskar" kom emot dem. Vid Groppbron började slaget, och vid "Benkiste gruvor" föll många och begravdes i gruvan samt i "Jutpussen". Men fienderna härjade i trakten, varav gården Härja fölt namn. Danskarne frågade en gammal käring om vägen, men hon visade dem fel, så att svenskarne kunde falla över dem och nedgöra dem. För att de så tappert motsatodo fienderna, fingo sockenmännen sedan heta "Viby kämpar" /jämför sid. /

O f f e r k ä l l a

I Frövi i Edsbergs socken är en gammal offerkälla på Åsagårdens mark. Den ligger i en skålformig fördjupning av marken, som kallas "Åsaskåla". Där samlades ungdomen vid midsommar. Där var bänkar i min ungdom, och en som hette Nilsson gjorde ett hus över källan med tak och dörr. "Många hynas band knöts där."

N o r r ä n g s s t e n e n

På Sörby mark i Edsbergs socken i Norrängen finnes en sten, "Norrängssten", vari finnes ett hål, som är ganska djupt. I detta stoppade folk ner pengar, knappålar, stumpar av kedjor och annat järnskräp "för å fri sej från skogarråa å sjukdomar". Där trodde man var spöke.

R i s e b e r g a

Det skall vara en underjordisk gång mellan Riseberga gamla kloster och i Edsberg och Trystups herregård i Tångeråsa socken.

En gång skulle en kyrkklocka föras från Riseberga till Edsbergs kyrka, men när de kommo till Rugga bro över bäcken öster om Snarvi, ramlade klockan ned i vatten, och ingen har sett den sen dess.

Denna bro har fått namn av en "biskop Rugga", som ägde tre torp i Tångeråsa och ofta färdades vägen fram över bron

E d s b e r g s k y r k a

skulle de först bygga upp ett par hundra meter söder ut men så fick folket en morgon se, att det låg rimfrost som en fyrkant på marken, och så uppfördes kyrkan där i stället.

Ö k n a m n

Folket i Edsberg kallades korpar, för att männen mest buro gråa rockar, som voro långa.

Vidare talade man om Kvistbro lokar, Snarvlunda herrar, för de kade kraggar på sig, samt Knista män. Sådana öknamn hade man överallt på grannsocknarnas folk.

En soldat, Frörling, i Edsberg var lite full en gång, ja, inte så lite, så när han mötte överske Holst, överföll han honom, och drog ner honom i diket och skrek: "Nu ä då då samme, äm du ä överste i helvetet, så vilas du hos mej i diket" För detta sitt tilltag fick knekten spö vid Edsbergs Sanna, men det gjorde honom inte det minsta, utan han sa bara: "Ni kunne ha tatt hit hela Välandasätttra, så ha ja inte jämrät mej ändå". Välandasätttra var ett område vid Välandasjön, där en massa smala busktelningar /som kunde duga till spö/ växte. Sen han fått spö gick han till "mor på löten", som ville lägga en kudde under hans verkande rygg, men han slog undan kudden, och sa, han inte behövde den.

En spelman

"Spelpebber" eller "Stora Snuse" kallades en, som bodde på Velands ägor i Edsberg och spelade på alla bröllop och midsommardanser.

"Hackhemmen"

hette det folkslag, som var före oss här i landet. De kunde bara hacka ner sin säå, och kunde inte plöja. De blevo undandrivna av vårt starkare släkte. Vid "Hack-

fålla" strax väster om Backa kvarn var det en strid mellan de båda folken, men de stackars "hackhemmen" blevo övervunna och motade i strömmen, "där di kom äm ännu".

G r o p p o t a l l

Var en stor tall väster om Jutpussen i Viby socken /se s./ Den skulle det vara bra att spotta på mot sjukdomar.

S a n d r a

Längre väster ut vid vägen är en gård, som heter Sandstubbetorp. Den har fått namn av att en "drottning Sandra" födde barn där.

B e r g a b y

I Hårdemo socken /där berättaren numera bor/ har förr i tiden legat på ett ställe, men skiftats och gårdar utflyttats. En gård lades väster ut ända uppe vid landsvägen. Den gården sade byfolket låg så långt bort "änna ve Tiven" /Tiveden/, och sen har den alltid kallats "Tiven", och heter så ännu i dag. En annan söder ut kallas "Spjället" emedan den liksom sluter till en glänta i skogsdungen mot Hidingsta by. Även gården Skogsberg norr om Hidingsta skall fordom ha hört till Berga.

Lantbrukaren Emil Gustafsson, Hökatorp i Viby

socken meddelade:

S t e n a r

På Ångatorps mark / Grängården till Hökatorp / står en smal sten omkr. 300 m. sydväst om stugan på en numera odlad höjd. Invid stenen har man sett det lysa, och där skall det vara skatter. En torpare Isaksson grävde vid stenen för att få fram skatten en torsdagsnatt, men ingen vet, om han hittade något.

/Stenen är antagligen rest, och forngrävar har troligen funnits på den höjden. Åtminstone finnes sådana i den närbelägna backen. Söder ut från gården står ännu en rest sten. Ägaren menades att väl värda dessa fornlämningar /

"H i - s t e n"

Kallas ett väldigt stenblock, som ligger mitt på gränsen mellan Viby och Snarvunda två km. från Tycke i sista nämnda socknen. Där säger de, att de sett skam sitta. Därför kallas den Hi- eller Hin-sten. Tjyvar ha varit där haft sitt nederlag.

F. lantbrukaren August Nyström, Handberga, Harde-
mo socken/se saml. för 1924 åld. 102/ berättade:

V a r s e l

Att möta en gammal kärning, när en ska ut ock jaga
och fiska, är inte bra.

När bonden sådde, och det sen visade sig, att han
lämnat remsor osådda, var det ett tecken på, att han snart
skulle dö. De osådda ställena var "gravpläs"

S e g e l u v a

Var en gubbe, Söderberg, i Ormesta i Hardeemo född med.
Han kunde få eldsådden att stanna genom att gå omkring den.

F r ä m l i n g

När de gamla i Lerbäckes socken fingo syn på en främ-
ling, som de aldrig sett förr, sa de "Då ä oknutt" d v s
dåligt varsel

G r a v

Vid Tjelvesta i Snavlunda är en grav, där "Tjelve"
ligger begravnen.

Änkan Sofia Larsson i Hidingsta, snart 85 år
gammal /se saml. 1924/ har ytterligare meddelat:

O m f å g l a r

Det är en fågel, som kallas "grönjölja" /stora
hackspetten/. Hon flyger som en hök och skriker mot
regnväder så gnälligt "Då svilir, då svilir /svider/"
Far tala om, att när Gud skapa världen, bjöd han alla
fåglar att hjälpa till, så mycket de kunde. Men grön -
jölja va lat. Därför fick hon till straff att ha benen
på ryggen och inte få komma ned och äta eller dricka
annat än vid regnväder. Sedan dess flyger hon alltid i
luften och önskar regn.

"Björktrösten" är en liten grå fågel, som hålls
i skogen och har många läten. Mot regn skriker han: "Bonn-
token, bonntoken, sålde oxar å kör mä stutar, du tok,
du tok."

D e n t i l l k o m m a n d e

En flicka, som vill veta något om sin till-
kommande man, tager 3 fyrväplingar och lägger under sin

huvudkudde, så drömmer hon om sin man under natten.

Om hon lägger en ärtapung /ärtskida/ med 9 ärtor
i ovan dörren, så har hennes blivande man samma för-
namn som den man, som först kommer in.

B ö n e m a n n e n,

som här kallades "bön-ås", skulle ha ett par strumpor, om
han lyckades "ställa ihop" ett par.

V a r s e l

Den flicka, som va "arg" te spilla /spillde mycket/,
skulle få en fylhunn te kär /karl/

Om en flicka möter en pojke med soporna, blir
denne ej gift det året.

Den som kommer in, medan man fäller /tar ned/ en
väv, skall dö under året.

K y r k o k l o c k o r n a

sade, när de begravde en gubbe från Berga by: "Ta dej
en ann, ta dej en ann!" Det talade änkan själv om.

V a s s v i s a

Vyssa, lulla lull,
koka kittelen full.

Ää kommer tre hungriga mågar.

Den ene va hallt,
den andæ va blinn,
den trdje va trasisg
han tors' /tordes/ inte in,
han går ut på "jälē" /gårdet/ å harvar.

"Gråen"

var en stor mängd maskar, som hängde ihop. Att se dem,
var inte bra. Se sid.

B o t a s j u k d o m a r

"Munkalöven" var en gubbe här i trakten, som
trodde sig kunna bota sjukdomar. Tandvärk botade han
genom att ta törnrostaggar och sticka tandköttet med
och sen sätta in taggarna i träd eller husknutar.

Ettöringar gned han onda ställen med och kasta
bort. Den, som sen hittade och tog upp mynlet, fick det
onda.

Kreatur, som voro sjuka, tog han hår av och gav
dem in i mjölbollar.

Lantbrukaren Lars Erik Larsson i Källsätter,

Kumla socken /se saml. för 1924 sid. 92 / meddelade:

En trolldkund

"Päile-gubben" kallades en, som bodde i Mossby i Hardemo för en 50 år sen. Han var lite trolsk av sig, inte så lite förresten. När bönderna köpte något djur, fick Päilegubben leda dem kring en jordfast sten 3 gånger, läsa över det och se det pulver, innan det fördes in i den nya ladugården. Även sjuka djur botade han. Se, han hade en gång gjort en spågumma en tjänst, och hon hade inget att betala med, så hon lärde Päile en massa trolkonster i stället. I sin tur lärde sen Päile ut konsterna åt en gumma på Broby ägor i Viby socken, och denna fortsatte rörelsen efter honom.

Skottet

En bonde från Öja by kom en vinter på 60-talet förbi mitt föräldrahem i Mossby och var t inbjuden. När han kom ut och skulle köra igen, fick han inte oken ur fläcken, för han hade fått skott. Då lånade

bonden en bössa hos oss, och lagade i ordning ett löst skott, som kan sköt över oxen. Så rök han av oxen några hårstrån och blåste över honom. Därför var oxen bättre, så att han kunde köras igen.

L y k t g u b b a r

"Pär Ors Anna" i Berge talade om, att det fanns lyktgubbar i ängarna, och de ville bara göra ont.

Men det kunde de inte, om man kastade en sax eller annat av stål efter dem.

Hemmansägaren Lars Larssen, Järsjö i Kumla socken,
hade hört följande:

J ä t t e s t e n

På Vissberga mark i Kumla ligger ett väldigt flyttblock. Det skall vara kastat av en jätte, som stod vid Källtorp i Hårdemo och slungade stenen mot Kumla kyrka i avsikt att krossa den. Men det anslaget gick om intet, ty stenen orkade inte fram till kyrkan.

K r i s t a r e g r a v a r

På Järsjö mark på den s. k. Läckersbacke skola krigare, som stupat i ett slag där, ligga begravna. Det spökar där, och man har om nättarna hört, som om några slagits med sadlar, och lyse har syns däromkring.

På samma bys mark finnes på ett ställe ett hål i jorden, som man säger skall ha använts som "snus -
källare"

Änkan Sofia Larsson i Hidingsta / se sid. 58/

redogjorde för

L i n e t och dess b e r e d n i n g

här i Hardemo i hennes krafts dagar:

Linfröet skulle sås Urbanusdagen /25 maj/
annars vart inte linet bra. /Det däbot skulle allt annat
vara sått också, ty ordspråket lydde: " Då säm sås ätter
Urban i, blir ax men inge kärne i/ Håist borde man till
linåker ta ett jordstycke, där det varit första årets vall
året förut.

När linet värt upp litet skulle det "rän-
sas" När den svarta och vita sädesärlan första gången
vart synlig, skulle man fatna ut med armarna eller hålla
i något långt och säga: "Så långt blir linet i år" Då
vart det tur.

Då knapparna började gulna, var linet färdigt att skördas "ryckās" / Det som röcks upp på en gång
kallades "en hann". Flera sådana vart ett "knippe", omkring vilket bands ett utlagt band av lin. Var vädret vackert, kunde knippena sättas upp direkt på åkern att

torka. Annars så "skamma" de linet. Större eller "skamning" /om namnets härledning se sid. 30/ sattes ned i jorden och på dem trädde knipporna med knopparna åt söder.

Så kördes linet hem, och nu var det att repa av knopparna på "e repa", bräde med stora järnpinnar i. Knopparna urtröskades med slaga.

Linfrö användes åt kreatur, som fått "sämmerisjuka" och gavs åt kalvar, för de vart så blanka av det. Även bra vid förstoppning. Om folk fick "fulvärk" /hastigt påkommen värk, som skyldes på trolldom/ koktes linfrösgröt och lades på det sjuka stället. Så gick det över.

Då linet vart rötat, logs det åt "pörtät" "Vi kalliart så här, annars säger di annless. I Leröck ska då heta bastä" Här i Hidingsta fanns två sådana. /Ett stod på gränsen mot gården Skogsberg. Det revs för mer än 15 år sen. Det andra stod där Anton Eriksson har sitt svinhus nu. Revs redan på 60-talet./ Förrummet i ett pörte kallades "pörtchule" Inne i själva pörtet fanns den rätt låga ugnen med den högre "gnisterkurna" framill, var emot eld och gnistor slogo. Linet lades att torka på två "laggar"

Där vart linet torrt, och så "bräta" de det, med "e bräta" Den som bar ut lin från pörtet, till de som bråkade det, kallades "pörtslarva"; det var mest ett fruntimmer, som sattes till den tjänsten. Det bråkade linet

vreds samman i "härsler" 20 sådana kallades "ett tjä-
lin" De grova blånor, som föllö av vid bråkningen, fingo
heta "brätefall "

Så " skänkta " de linet med en " skäkt " / kniv
av trä/ Blånor, som då föllö av, kallades " skäktefall. "
Därefter " häckla " de linet, först på en grov
häckla. Avfallet kallades " grov-blår " så på en finare,
och det avfallet benämndes " grann-blår "

Det, som nu var kvar av linet, var " lågerna " De an-
vändes till dräll och annat fint linne. Av "blåra" väv-
des "blåggarna", grövre och finare, som blev till lakan och
handdukar. "Brätefall" och "skäktefall" varb till säckar
och annan grov väv.

Register

A

Askersunds kyrka

9

Avrättsplats

15

B

Bäda

6

Barn

6, 15, 34

Björktrösten

33, 58

Björn

20

Bose

15, 16

Brott

15, 16, 21, 22, 44

By

55

Bölder

12

Böneman

59

D

Digerdöden

17

Duvan

3

Dödingåben

29

Dödsvarsel

38, 39

Eksem		13
Edsbergs kyrka		53
	F	
Fiske		37
Främling		57
Frösan		17
	G	
Garsten		39
Gengångare		38
Gladan		33
Gruvor		19
Grimstenen		51
"grån"		40
"gula ben"		44
Gulhönan		37
Göken		2, 3, 27, 28, 33
	H	
Hackhemmen / folkslag /		54
Hackspetten		58
Haren, ta, vid skörd		1, 28
Hins jakt		39
Huddrögare / se Bose /		
Höns		32

Jätttekast 7, 20, 45, 63
Jul 26, 46

K

Klok gumma 4
43

Knektar 48

Kreatur 11, 12, 14, 32, 35, 36
37, 47, 65

Kristi himmelfärdsdag 5, 35, 48

Krig 45, 52, 63

Kyndelsmässan 35

Kyrkor 9, 23, 34, 45, 48, 51, 53

Kräkan 3

Kvacksalvare 15, 30

Källa 52

L

Lerböcks kyrka 23

Lilla julafton 27, 47

Linnet och dess beredning 64

Logkatten 38

Lucia 25, 46

Luffareklubb 17

Lyktgubbar 29, 62

Lysning

Låten

49, 59

M

Majeld

9

Maran

6

Midsommar

16, 20

Mjöl

14

Mosås kyrka

34

Majestätsbrott

50

N

Naglar

13

Ny och nedan

32

Näcken

40

Nödår

19

O

Ohyra

29

Onsdagen

35

Ordstäv

31

Ormar

42

Ortnamnssägner

45, 52, 54, 55, 57

Otur

6, 13, 57

1707-

P

24

71

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKLIVSBIBLIOTEK

94-

Präster		23
Påsk		24, 25
	R	
Riseberga kloster		53
"Röa söndagar"		47
	S	
Segelvä		57
Sjukdomar och bot	12, 13, 14, 15, 17, 52,	60, 65
Självspilling		23, 50
Skam	30, 31, 33, 46	
Skatan	3, 33	
Skatter		56
Skogsrå	4, 7, 8, 9, 40	
Slakt		11
Slottet Stjärnsund		9
Smide i Lerbäck		18
Snuskällare		63
Spelman		54
Spöke		39
Spösträff		54
Stjärngossar		26, 47

Svin	
Sådd och skörd	1, 2, 5, 28, 64
Sädesärla	1, 64
T	
Talesätt	4, 32
Tandvård	60
den Tillkommande	49, 58
Tjänares förhållanden	39
Thomasvässa	6
Tomten	40
Tranen	3, 33
Trolleri	14, 29, 42
Trollkunniga	14, 24, 61
Trollskott	13, 14, 61
Träd, övernaturligt om	4, 5, 12, 22, 55
V	
Vaggvisa	59
Vargar	20, 30
Varsel	38, 39, 57, 59
Vibby kyrka	45, 48
Vinterdag, första	35
Vinter, halvilden	47

1707

26

LUND UNIVERSITY

73.5

FOURMILLION

13

76

Vårter

Väderleksmärken

3, 5, 6, 27, 41

A

Åkerskäran

33

Ö

Öknamn

7, 8, 10, 53

1707 LINDS UNIVERSITY
FOLKLORESARIY